

Emek için zaman zor, ya savunma/mücadele hatları!...

(Sosyal Demokrat Dergi, Mayıs-Haziran 2018)

Günümüz koşullarında emek ve sendikalar açısından değişen çok şey var, koşullar da zorlu... Kapitalizmin küreselleşmesi, teknolojik gelişmeler, ulus devletin değişen rolü, gerileyen sosyo-ekonomik haklar bir yana, emeğin kendi içinde de değişimler söz konusu.

Bu koşullar ve sorunların epeyce yazılıp, konuşulduğu da biliniyor. Örneğin Türkiye'den söz edecek olursak, işsizlik, kayıtdışı istihdam, düşük ücretler, güvencesiz işler, bir yandan gerileyen, öte yandan piyasalaşan sosyal güvenlik, sendikasılaştırma, ertelenen grevler gibi birçok sorun söz konusu; bunlarla ilgili birçok çalışma da yapılmış durumda. Ne var ki, yıllardır konuşulan bu sorunlar açısından değişen bir şey yok. Çünkü sorunların kaynağı bugünkü koşullar; bu koşulları değiştirecek konumda olan emek açısından da güç kaybı söz konusu.

Şu hatırlatmayı yapmak kaçınılmaz: 1945 sonrası Avrupa'da öne çıkan sosyal devlet anlayışı ve bu doğrultudaki sosyal politikaların gerisinde önemli bir etkenin emeğin toplumsal hareketliliği ve siyasal örgütlenmesi olduğu, ancak bunun sonucunda emek ve sermaye arasında göreceli de olsa sağlanan "güç dengesi" ile emeğin ekonomik ve siyasal pazarlık gücünün arttığı biliniyor (Walter Korpi, 1978; 40; Esping-Andersen, 1990; 11).

Bugünkü koşulların ise, emeğin hem sendikal hem siyasal gücünü erittiği ortada. Bir yanda hızlı teknolojik gelişmeler, buna bağlı olarak sektörel değişim ve bununla birlikte gelen emeğin kendi içinde geçirdiği değişimler var. Öte yanda küreselleşen kapitalizmle bağı olarak neo-liberal ekonomi politikalarının güç kazanması, ulus devletlerin değişen rolü ve gerileyen sol partiler söz konusu. Bunların, bir bütün olarak, emeğin hem ekonomik hem siyasal pazarlık gücünü olumsuz etkilemesi de kaçınılmaz.

Dolayısıyla bugünkü tartışmaların ana ekseninde, emeğin güçlenmesi için gerekenler ile nasıl ve nerede mücadele verilebileceği konusundaki tartışmaların yer almasına ihtiyaç var. Kuşkusuz sorunların çok boyutlu olması, küreselden yerele uzanması, farklı tarafları ilgilendirmesi nedeniyle tartışmaların da çok boyutlu ve çok taraflı yapılması gerekiyor. Bu yazının böyle bir iddiası yok, olamaz da; yalnızca, bu konularla uğraşan biri olarak bir tartışma denemesi.

Yazının temel aldığı bazı kabuller ve çıkış noktalarını şöyle özetleyebilirim. İlk olarak, emeğin sorunları ve güçsüzleşmesinde temel etken olarak **küresel kapitalizm ve neo-liberal politikaları dikkate alınmaktadır**. Buna bağlı ve ikinci olarak, emeğin sorunlarının küresel olduğu ve bunlara ancak **küresel yanıtlar üretebileceği noktasından hareket etmektedir**. Üçüncü olarak da, var olan koşullarda emeğin nerede ve nasıl bir mücadele alanı yaratabileceği konusuna eğilirken, **bu mücadeleyi olabilirlik/gerçekleşebilirlik çerçevesinde ele almaya yönelmektedir**.

Günümüz Dünyasının Gerçeklikleri...

2008 finansal krizinden sonra yazmaya başladığım ve 2011 yılında yayınlanan “Kapitalizm Küreselleşirken Dünya Ahvali” adlı kitabımda¹ dünyanın içine düştüğü durumu anlatmaya çalışmışım. Geçen yıllar, ele alınan sorunların ve vurguladığım konuların o günden buyana daha da ağırlaştığını göstermekte.

Bunlardan biri, küreselleşen kapitalizmin, en başta devletin sosyal rolünü, bir başka deyişle sosyal eşitlik ve adalet sağlama yönündeki işlevini geriletmesinin yanı sıra demokrasiyi de işlevsiz kılmasına ilişkin. Devletin toplumsal bir ajan olmaktan çok uluslararası bir ajana dönüştüğü, sosyal ihtiyaçlardan çok küresel piyasalara katılma hedefini öne aldığı bu koşullarda demokrasi de geniş yığınların ihtiyaçlarına cevap vermekten uzak kalmakta. ***Bir başka deyişle eşitsizlikler büyürken, eşit vatandaşlık temeline dayalı demokrasi kan kaybediyor.*** Öte yandan, küresel dayatmalar ve neo-liberal politikaların egemenliğine bağlı olarak sağ ve sol partiler arasında politika farklılıkları büyük ölçüde ortadan kalktığını görmemek mümkün değil. Ortaya çıkan boşluğu da korkuları ve hamasi duyguları kullanan sağcı yaklaşımların doldurmaya çalıştıklarını biliyoruz.

İkinci olarak, ***hem küresel hem toplumsal düzeyde gelir bölüşümü açısından, artık bir kutuplaşmadan söz etmek gerekmekte.*** Bu konuda veri çok; ancak bir iki örnek vermekle yetineceğim (Credit Suisse, 2016; 98-104): Örneğin servetin dağılımına bakıldığında, piramidin en altında 3,5 milyar insan veya dünyadaki yetişkin nüfusunun % 72’ sinin yer aldığı, bunların küresel servetteki paylarının yalnızca % 2,4’de kaldığı görülüyor. Dünyadaki yetişkin nüfusun yarısını ele alırsak, bu nüfus küresel servetin % 1’inden daha azına sahip!... En zengin yüzde 10 küresel servetin % 89’unu elinde tutmakta; ultra zengin yüzde 1 ise, küresel servetin yarısına sahip bulunmaktadır. Dolar milyarderleri dünyadaki yetişkin nüfusun % 07’si kadar; topluca sahip oldukları servet ise küresel servetin % 46’sı !...

Vurgulanması gereken üçüncü konu, bu dünya hali içinde en çok vurgun yiyenlerin emekçiler olmasıyla ilgili. Her ülke için küresel rekabet ve küresel piyasaya katılma hedefi öne çıkınca, bir yandan işsizlik gibi kayıtdışı istihdam da büyüyor, öte yandan çalışma koşullarında standartlar gerilerken, sendikalar da güç kaybetmekte.

Öyle ki, bugün, çalışma ilişkilerinde daha olumlu koşullara ve koruyucu önlemlere sahip AB üyelerinde bile bu standartlar ve önlemler aşınmış durumdadır; bu nedenle uzun süredir bu ülkelerde emeğin hakları ve koşulları açısından “aşağıya doğru gidişten” söz edildiğini biliyoruz. Kuşkusuz bu ülkelerde geçmişteki mücadelelere uzanan haklar ve sosyal devletin ulaştığı boyutlar ile sendikal örgütlenmenin ve toplu pazarlıkların gücü nedeniyle, hem aşınma daha göreceli hem aşınmaya karşı bir direnç söz konusu. Yine de, emek açısından bizim gibi ülkelerde alışılmış olan farklı işgücü piyasaları bu ülkelerde

---

¹ M. Koray, 2011, *Kapitalizm Küreselleşirken Dünya Ahvali*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul

de ortaya çıkmakta; istihdam içinde eğreti ve güvencesiz koşullarda çalışanlar giderek artmaktadır.

Bu konuda da birçok veriden söz edilebilir; ancak Avrupa'da ücretliler arasında giderek artan eşitsizlik vurgulanmaya değer. ILO'nun hazırladığı raporu esas alarak bir kaç bulguya yer vereyim (ILO, 2016; 36-40): Örneğin ücretli çalışanlar arasında en yüksek ücret alan % 10'luk dilim, ücretli çalışanların tümüne ödenen ücretin yaklaşık % 25'ini alıyor; bir başka deyişle, tepedeki 10'luk dilimin payı en düşük ücret alan % 50'ye ödenen (% 29) kadar!... Bazı ülkelerde yüksek ücret diliminin toplamdan aldığı pay daha da yükselmekte. Örneğin yüksek ücretlilerden oluşan % 10'luk gurubun toplam ücret gelirinin içindeki payı Brezilya'da % 35'e, Hindistan'da 42,7'ye, Güney Afrika'da % 49,2'ye çıkmakta; düşük ücretli % 50'nin payı ise, Hindistan'da % 17, Güney Afrika'da % 11'de kalmakta. Ücretliler, düşük ücretlerden yüksek ücretlere doğru 100 guruba bölündüğünde, bu konuda veri bulunan 22 Avrupa ülkesinde ücret geliri açısından en üstte yer alan % 1'in geliri, en alttaki % 1'e göre 22 kat fazla olmaktadır; bu fark, Lüksemburg'da 50, ABD'de 33 kata çıkarken, Norveç'te (11 kat) düşmektedir.

İşgücü piyasasında ve çalışma koşullarında artan sorunlar, sendikalaşmanın azalması ve Avrupa'daki sendikacılığın geleneksel olarak benimsediği sınıf dayanışmasına yönelik politikalarının gerilemesine de yol açmakta. Bu durum, sendikacılığın sorgulanmasına ve sendikaların ortaya çıkan krize yanıt üretmek açısından sendikaların yetersiz kaldıkları, ürettikleri yanıtın da hem kısa vadeli hem işletme düzeyiyle sınırlandığı yönünde eleştirilere yol açmaktadır (Tapio Berghom; Andrea Bieler; 2013, 58; Koray, 2018, 268). Sendikal gerileme ve güç kaybı, yeniden canlanmanın yolları üzerine araştırmaları da getirmekte. Bu çalışmalarda önerilenler arasında, yeni üyeler kazanmaları gibi, eşitlik, kimlik veya çevre gibi ortak paydalar üzerinden toplumsal hareketlerle koalisyon arayışlarına girmeleri gibi öneriler de var; bunun da ötesinde uluslararası bir ekonomide uluslararası politikalara yönelmelerinin gereğinden söz edilmektedir (Bernaciak; Gumbrell-McCormick; Hyman, 2014).

Sorunların, çok daha kötüleşen boyutlarla bizim gibi gelişmekte olan ülkelerde yaşandığı da biliniyor. Bu ülkelerin küresel piyasaya uyum sağlamaları ve rekabet gücü kazanmaları daha da zor; bunun için emeğe yüklenen bedel de daha büyük olmakta. Türkiye'den örnek verirse, işsizlik resmi hesaplarda bile % 10'ları geçerken, gerek TÜİK araştırmalarının içerdiği yetersizlikler, gerek İş-Kur aracılığıyla gerçekleşen geçici işe yerleştirmelerin istihdamdan sayılması (yapay istihdam) dikkate alındığında gerçek işsizliğin bunun çok ötesinde olduğuna kuşku yok. Bunun yanı sıra, taşeronlarda geçici ve güvencesiz koşullarda çalışmanın yaygınlığı biliniyor. İstihdam politikaları dillerden düşmese de, gelişmiş ülkelerde bir ölçüde işe yarayan bu politikalarının Türkiye'de benzer sonuçlar vermediği ortada. Buna karşın, bir yanda, işgücü piyasasındaki esneklik yetmezmiş gibi İş Hukuku'nda esneklik yönünde düzenlemeler getirilmekte, öte yandan Özel İstihdam Büroları aracılığıyla işsizliğe çare aranmaktadır!... Çare diye sunulan da, "kiralık işçilik" olmaktadır!...

Ücretlerin yetersizliği ise ayrı bir sorun... Örneğin istihdamda yer alan 5-6 milyonun asgari ücretle çalıştığı düşünülürse resmi rakamlara göre bile istihdamın en az dörtte birinin yoksulluk ücretiyle çalıştığı bir gerçek. Hata sendikaların yoksulluk ve açlık sınırlarıyla ilgili hesaplamalarına bakılırsa, Türkiye’de geçerli ortalama ücretlerin bile yoksulluk sınırının altında kaldığını söylemek doğru olur (Koray, 2018; 418).

Özetle, sendikal örgütlenme, sınıf bilinci ve dayanışması, siyasal güçlenme açısından emek bugün daha güçsüz; siyasal güç ilişkilerinde etkin bir varlık olmaktan daha uzak!... Sorunları konuşmanın ötesine geçip çareler üzerine konuşmak için her tür neden var!...

Emek için güç mücadelesi nerede ve nasıl?

Giriş kısmında değindiğim gibi, bu yazı küresel sorunlara küresel yanıtlar gerektiğinden hareket etmekte ve böyle bir yanıt arayışını da **olabilirlik/gerçekleşebilirlik** çerçevesinde tartışmaya yönelmektedir

Tartışmayı olabilirlik/ gerçekleşebilirlik çerçevesinde yaptığımızda, bugünkü koşullarda emeğin ve sol partilerin konumuna bakıldığında bile kapitalizmin ortadan kalkması veya küresel düzeyde neo-liberal politikalardan vazgeçilmesini beklemek pek mümkün değil. Örneğin emeğin kendi içinde bölünmüşlüğü ve farklılaşması, bunun getirdiği dağınıklık ve zaaf bir yana, küresel düzeyde emeğin konumu ve koşullarındaki farklılıklar büyük. Öte yandan milliyetçi duyguların gücünü, karşılıklı korkuların artışı, tüketim toplumun baskın özelliklerini ve toplumsal değil bireysel çözümler, bireysel kurtuluşlar yönündeki değişimi görmemek mümkün değil (Koray, 2017; 6). Bu gerçekliklerin, emeğin güç yitirmesine yol açması gibi, emeğin küresel bir dönüşüm için harekete geçmesi açısından ciddi engeller oluşturduğu da yadsınamaz.

Buna karşın, yaşanan somut sorunlar üzerinden küresel düzeyde bir dayanışma yaratılması, bu dayanışma ile emeğin mücadele gücü kazanması çok hayalci bir beklenti olmayabilir.

Örneğin elimizde işsizlik gibi küresel bir sorun var; bu sorun etrafında Avrupa ve ABD’de ortaya çıkan toplumsal protestoların gösterdiği gibi küresel bir duyarlılık da söz konusu; yani konu, hem emeğin hem de gençler ve öğrenciler gibi farklı kesimlerin ilgi alanında!... Dolayısıyla, geniş kesimlerin paylaştığı bu sorun üzerinden küresel bir dayanışma sağlanır, küresel bir hareketlilik başarılırsa olumlu bir sonuç alınabileceğini düşünmek mümkün. Bunun için de sendikaların öncülük yapması beklenir; eğer bu konuda küresel bir dayanışmayla kararlı eylemlere girişebilirlerse, toplumun büyük kesimi arkalarında yer almakta gecikmeyecektir. Kitleselleşmiş ve kararlılık kazanmış bir mücadelenin istenilen sonuçları vereceğini düşünmek de zor olmasa gerek. Tarih, bu konuda birçok örneği önümüze koymakta.

Böyle bir dayanışma ve mücadelenin, sosyo-ekonomik haklar gibi hukuki bir zemini de var; bunlar arasında “çalışma hakkı” da kritik önemde!... Bugün

tüm sosyo-ekonomik haklar açısından gerilemeler söz konusu; ancak hiçbiri çalışma hakkı ölçüsünde değil; çalışma hakkı yok hükmünde (Koray, 2017; 17)!... Çalışma hakkı olsaydı, işsizlikten değil, çalışma hakkının yok sayılmasından söz etmek gerekirdi... Dolayısıyla bugün işsizlikten yakınanların, öncelikle işsizlik sorununu kendi başına değil “çalışma hakkı” bağlamında ele almaları, çalışmak isteyen herkesin bir işi olması hakkı olduğundan yola çıkmaları, işsizlikle ilgili mücadeleyi de bu tartışma zemininde yapmalarına ihtiyaç olduğu söylenebilir.

İşsizlik sorununun, sendikalar açısından üyelerinin çıkarları ve sorunlarının önüne geçememesi gibi bir sorundan söz edilebilir. gerçek. Ancak işsizliğin, yalnız işsizliği yaşayanlar için değil, işi olanlar üzerinde de iş güvencesinden çalışma koşullarına kadar birçok konuda ne kadar büyük bir tehdit oluşturduğunu görmemek mümkün değil. İşsizlik sorun olarak kaldıkça, emeğin ve sendikaların üzerindeki tehditler ve baskıların bitmeyeceğini düşünmek de zor olmasa gerek. ***Bu nedenle, işsizlik sorunu ve buna karşı mücadele, toplumlar için olduğu gibi sendikalar için de “hayati” nitelikte!...***

Bu konuda büyümeye bel bağlamak da pek mümkün değil. Büyümenin yeterli istihdam yaratmaktan uzak kaldığı bilindiği gibi, teknolojik gelişmelere bakılırsa bunun daha zorlaşacağını düşünmek yanlış olmaz. Öyle olunca da, ***işsizliği işsizlerin meselesi olmaktan çıkarmak gibi, yeterli istihdam yaratılmıyorsa var olan işlerin adil dağılımından söz etmek gerekiyor.*** Yani, herkese çalışma hakkını sağlamak bağlamında çalışma saatlerini ciddi biçimde azaltarak yeni iş olanakları yaratmaktan!... Küresel rekabet ortadayken hiç bir ulusal devlet bu işe tek başına kalkışamayacağından, işsizlik sorununa karşı tek ve kalıcı yol da, küresel düzeyde çalışma saatlerini azaltmaktan geçebilir.

Kuşkusuz, küresel bir dayanışma nasıl gerçekleşir; nasıl bir mücadele vermek gerekir; hangi yöntemler işe yarar gibi sorulması/tartışılması gereken çok soru var; emek ve emek örgütlerinden beklenen de, bu konu, tartışma ve arayışları gündemlerine almaları!... ***Özetle, geçmişte 8 saatlik işgünü, 40-48 saatlik iş haftası için mücadele verilmesi gibi, 21. Yüzyılın başında da 4 saatlik işgünü, 25- 30 saatlik iş haftası için küresel düzeyde bir mücadeleye girişmek gerekiyor.***

Sonuç olarak, emek ve emek örgütleri için mücadele zeminini küresel olarak tanımlamak, mücadele konusu olarak çalışma hakkını almak, bu konuda somut bir öneriyle yola çıkıp bu konuda bir dayanışma gerçekleştirmek zor görünse de, hayali görünmüyor!... Yakınmaların ötesine geçmek gerektiği düşünüldüğünde de, tartışmaya değer.

Prof. Dr. Meryem Koray

Kaynakça:

Berghom, Tapio; Andrea Bieler (2013), "Globalization and the erosion of the Nordic Model: A Swedish-Finnish Comparison", *European Journal of Industrial Relations*, 19 (1); <http://sagepub.com/>

Bernaciak, Magdalene; Rebecca Gumbrell-McCormick; Richard Hyman (2014), *European trade unionism: From crisis to renewal?*, ETUI, [http:// etu.org/](http://etu.org/)

Credit Suisse (2016), *Global Wealth Databook*, Credit Suisse, www.creditsuisse.com/

Esping-Andersen, G. (1990), *The Three Worlds Of Welfare Capitalism*, Princeton University Press, New Jersey.

ILO (2016), *Global Wage Report*, ILO, www.ilo.org/

Koray, Meryem (2017, "Eşitlik ve Sosyal Devletin Vaatleri ya da Sınırları",

Koray, M. (2018), *Sosyal Politika*, 5. Bası, İmge Kitapevi, Ankara.

Korpi, W. (1978), *The Working Class in Welfare Capitalism*, Routledge ve Kegan Paul, London.